

ROLA ARCYBISKUPA JANA Z SULTANII W STOSUNKACH DYPLOMATYCZNYCH MIĘDZY MONGOŁAMI A EUROPA ZACHODNIĄ NA PRZEŁOMIE XIV I XV WIEKU

Łukasz Burkiewicz

Akademia Ignatianum w Krakowie

ABSTRACT

THE ROLE OF ARCHBISHOP JOHN OF SULTANIA IN THE DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN THE MONGOLS AND WESTERN EUROPE AT THE TURN OF 14TH AND 15TH CENTURIES

John, the eighth archbishop of *Soltaniensis*, that is Persian Sultania, is one of the most mysterious figures in the Mongol-European relations at the turn of 14th and 15th centuries. He devoted his life not only to God but also to diplomacy, travelling and writing, and the mystery surrounding his life has been increased by numerous errors in academic attempts to identify him. Undoubtedly, he enjoyed an exceptional position in Timur's court and was called the Mongol ruler's "special friend." He was the initiator of the mission to the European rulers, which began in 1402, as he planned to evangelize the Chagatai Khanate with the support of the West. He hoped that on his mission he would manage to recruit volunteers to support his missionary activities in the East. Trade and the colonies established by Western merchants along the trade routes in the East were a pretext and a natural incentive for missionary activities, and that is why they were discussed in correspondence between Timur and European rulers. However, the outcome of John's mission was not significant – the results were merely superficial and he did not manage to change the negative perception of Timur in Europe.

Key words: Sultania, Archbishop John of Sultania, Franciscans, Dominicans, Timur, Bayezid

Słowa kluczowe: Sultania, arcybiskup Jan z Sultanii, franciszkanie, dominikanie, Tamerlan, Bajazyd

POCZĄTKI KONTAKTÓW EUROPY ZACHODNIEJ Z MONGOŁAMI

Mongołowie, znani na Zachodzie jako Tatarzy, zetknęli się po raz pierwszy ze światem chrześcijańskiej Europy w latach 40. XIII wieku¹. Już kilka lat wcześniej, około 1237 roku, czyli trzy dekady po tym, jak Czyngis-chan w 1206 roku na mocy postanowienia *kurultaju* został wybrany na wielkiego chana Mongołów, mieszkańcy Rusi i Węgier usłyszeli o nowej potędze nadchodzącej ze strony stepów Azji². Początkowo kontakty Europy z Mongołami były rozpatrywane jako zagrożenie dla świata chrześcijańskiego, czego dowiodły najazdy z lat 1241–1242, pustoszące tereny Polski, Moraw i Węgier. W połowie XIII wieku dzięki wyprawom misyjnym franciszkanów i dominikanów w głąb Azji relacje Europy Zachodniej z Mongołami nabrały dużej intensywności³. W kolejnych latach imperium stworzone przez Czyngis-chana przeżywało kryzys, co doprowadziło do podziału na mniejsze organizmy państwowe, jak Chanat Czagatajski, Złota Orda, państwo dynastii Yuan w Chinach oraz Ilchanat w Persji, z którym chrześcijanie utrzymywali szczególne relacje w perspektywie ewentualnego sojuszu przeciwko Mamelukom⁴. W drugiej połowie XIV wieku rządził Tamerlan (Timur), który podporządkował sobie większość Azji Środkowej, Iranu, Iraku oraz Zakaukazia, nawiązując do swojego wielkiego poprzednika Czyngis-chana. Był to okres ożywionych kontaktów dyplomatycznych Mongołów z Zachodem⁵.

Tamerlan zapisał się w pamięci ludzkości z jednej strony jako uosobienie okrucieństwa, a z drugiej – niesłychanych sukcesów. Jego panowanie stało się przedmiotem licznych badań. Spośród nich w powszechnej opinii⁶ na czoło wysuwają się te przeprowadzone przez amerykańską historyk Beatrice Forbes Manz⁷ oraz – w dalszej kolejności – Petera Jacksona⁸, a w polskiej nauce – przez Mariana Małowistę⁹.

¹ P. Jackson, *Mongolowie i Zachód*, tłum. A. Kozanecka, Warszawa 2007, s. 33.

² J. Richard, *The Mongols and the Franks*, „Journal of Asian History” 1969, vol. 3, no. 1, s. 45.

³ Działalność misyjna franciszkanów i dominikanów stała się przedmiotem licznych opracowań, zob. m.in.: J. Richard, *La Papauté et les Missions d’Orient au Moyen Age (XIIIe–XVIe siècles)*, Rome 1977 i inne jego dzieła; oraz prace Raymunda Loenertza podane w kolejnych przypisach.

⁴ O planach wspólnego sojuszu mongolsko-frankijskiego przeciwko Mamelukom zob. P. Jackson, *Mongolowie...*, s. 211–243.

⁵ L. Kehren, *Temoignages d’euro péens sur Tamerlan revisités Clavijo et Schiltberger*, „Orient moderne” 1996, Anno 15 (76), no. 2, s. 325–339.

⁶ Zob. stosunkowo nowa recenzja ostatniej pracy (i również w tym kontekście dorobku) prof. Manz autorstwa prof. Charlesa Melville’a z Uniwersytetu w Cambridge: *Beatrice Forbes Manz, Power, Politics and Religion in Timurid Iran*, „Speculum” 2010, vol. 85, is. 2, s. 429–430.

⁷ Od blisko trzech dekad najważniejsze prace dotyczące Tamerlana wyszły spod pióra B.F. Manz: *The Rise and Rule of Tamerlan*, Cambridge–Sydney–New York–Port Chester–Melbourne 1989; eadem, *Power, Politics and Religion in Timurid Iran*, Cambridge–New York 2007; oraz artykuły wymienione w przypisach w niniejszej pracy.

⁸ P. Jackson, *Mongolowie...*; ważną pracą Jacksona jest opracowana bibliografia literatury dotyczącej państwa mongolskiego, zob: idem, *The State of Research. The Mongol World-empire, 1986–1999*, „Journal of Medieval History” 2000, vol. 26, s. 189–210.

⁹ M. Małowist, *Tamerlan i jego czasy*, Warszawa 1985, s. 5.

Zagadnienia związane z relacjami Tamerlana ze światem Zachodu zostały opracowane przez Adama Knoblera¹⁰ i – w szerszym kontekście – Denisa Sinora¹¹, a jego anatolijskie ekspedycje opisali Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bułgaru¹² i Donald M. Nicol¹³. Na baczność uwagę zasługują europejskie edycje źródeł będących świadectwami Europejczyków, którzy dotarli na tereny podbite przez Tamerlana i kontaktowali się z jego dworem, jak choćby relacja Ruya Gonzaleza de Clavijo, posła króla kastylijskiego Henryka III do Tamerlana¹⁴. Innym potwierdzeniem kontaktów są relacje związane z dominikaninem Janem, arcybiskupem Sultanii w Persji, oraz jego towarzyszem, również dominikaninem o imieniu Franciszek. Jako posłowie Tamerlana i jego syna Miran Szacha odbywali oni podróże do Europy¹⁵. Do dziś przetrwał oryginalny list napisany w języku perskim przez Tamerlana, skierowany do króla Francji Karola VI. Zachowały się również łacińskie tłumaczenia tego pisma, prawdopodobnie autorstwa samego arcybiskupa Jana¹⁶.

Postać arcybiskupa Jana z Sultanii została stosunkowo dobrze przedstawiona w literaturze, aczkolwiek w większości dotychczasowych prac były powielane błędne interpretacje. Wspominają o tym duchownym autorzy prac z XIX wieku – Silvester de Sacy¹⁷ i Henri Moranvillé¹⁸. W połowie ubiegłego stulecia pisali na ten temat Michael Bihl¹⁹ i Raymond Joseph Loenertz²⁰, następnie Felicitas

---

¹⁰ A. Knobler, *The Rise of Tīmūr and Western Diplomatic Response, 1390–1405*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 1995, vol. 5, no. 3, s. 341–349.

¹¹ Denis Sinor również zajmował się kontaktami Zachodu z Mongołami, aczkolwiek Tamerlan nie był głównym przedmiotem jego zainteresowań: D. Sinor, *The Mongols in the West*, „Journal of Asian History” 1999, vol. 33, no. 1, s. 1–44; idem, *The Mongols and Western Europe [w:] A History of the Crusades*, general editor K.M. Setton, t. 3: *The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, ed. H.W. Hazard, Madison 1975, s. 513–544.

¹² M.M. Alexandrescu-Dersca Bułgaru, *La campagne de Timur en Anatolie (1402)*, Bucarest 1942; reprint London 1977.

¹³ D. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium, 1261–1453*, Cambridge 1993, s. 313–316.

¹⁴ R. González de Clavijo, *Embassy to Tamerlane 1403–1406*, ed. and tr. by G. Le Strange, London 1928 (dalej cyt. Clavijo); idem, *Embassy to Tamerlane 1403–1406*, ed. and tr. by G. Le Strange, with a new Introduction by C. Stone, Kilkerran 2009; lub edycje w jęz. hiszpańskim, m.in.: R. González de Clavijo, *La embajada a Tamorlán*, ed. F. López Estrada, Madrid 1999.

¹⁵ *Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française: ou de la politique de la France, depuis la fondation de la monarchie, jusqu'à la fin du règne de Louis XVI*, avec des tables chronologiques de tous les traités conclus par la France, par M. de Flassan, t. 1, Paris 1811, s. 188–190; H. Moranvillé, *Mémoire sur Tamerlan et sa Cour par un Dominicain, en 1403*, Bibliothèque de l'Ecole des Chartes, t. 55, Paris 1894, s. 433–464;

¹⁶ S. de Sacy, *Mémoire sur une correspondance inédite de Tamerlan avec Charles VI*, „Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres” 1822, t. 6, s. 473–474 (perski tekst), 478–479 (łacińskie tłumaczenie), 479–480 (list Miran Szacha), 521–522 (odpowiedź Karola VI do Tamerlana).

¹⁷ Ibidem, s. 470–523.

¹⁸ H. Moranvillé, op. cit., s. 433–464.

¹⁹ M. Bihl, *Excerpta de missionibus Fratrum Minorum e „Libello de notitia orbis” a Fr. Iohanne de Galonifontibus, O.P., archiepiscopo Soltaniensi, an. 1404 scripto*, „Archivum Franciscanum Historicum” 1938, vol. 31, s. 540–550.

²⁰ R. Loenertz, *Evêques dominicains des Deux Arménies*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1940, vol. 10, s. 258–281; oraz inne prace wykorzystane w niniejszej pracy.

Schneider²¹, Anthony Luttrell²², Claudine Delacroix-Besnier²³ i Folker Reichert²⁴. Jan jest również wymieniany w pracach poświęconych dominikanom oraz obecności Kościoła katolickiego na Wschodzie²⁵. Należy również dodać, że stosunkowo niedawno ukazała się praca Jurija Šilcia, który w archiwum kościoła św. Małgorzaty w Vodicach, nieopodal Lublany, odnalazł dokument sporządzony przez arcybiskupa Jana²⁶. Ponadto Jan pozostawił dwa dzieła: pierwsze to krótka relacja o Tamerlanie (1403), której częściowe tłumaczenie w języku łacińskim zostało włączone do *Chronographia regum Francorum*²⁷; druga praca to dłuższy opis świata *Libellus de notitia orbis* (1404)²⁸, stanowiący ważne źródło dla historii i etnografii Kaukazu, Azji Mniejszej, Persji i licznych innych krajów. Należy również dodać, że aktywność

²¹ F. Schneider, *Europa und die Fremden. Die Mongolen im Urteil des Abendlandes vom 13. bis in das 15. Jahrhundert*, Sigmaringen 1994, s. 181–182.

²² A. Luttrell, *Timur's Dominican Envoy* [w:] *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V.L. Menage*, eds. C. Heywood, C. Imber, Istanbul 1994, s. 209–229.

²³ Podstawowa praca dla interesującego nas zagadnienia, autorstwa C. Delacroix-Besnier, emerytowanej profesor Uniwersytetu Pikardii im. Juliusza Verne'a w Amiens, to *Les dominicains et la chrétienté grecque aux XIVe et XVe siècles* (= Collection de l'École Française de Rome, t. 237), Rome 1997; w mniejszym stopniu eadem, *Les missions dominicaines et les Arméniens du milieu du XIVe siècle aux premières années du XVe siècle*, „Revue des Études Arméniennes” 1996–1997, t. 26, s. 173–191. Prof. Delacroix-Besnier jest autorką kilkunastu prac dotyczących działalności misyjnej dominikanów.

²⁴ F. Reichert, *Johannes von Soldania: Ein persischer Erzbischof in österreichischen Handschriften* [w:] *Österreich im Mittelalter. Bausteine zu einer revidierten Gesamtdarstellung*, Die Vorträge des 16. Symposions des Niederösterreichischen Instituts für Landeskunde Puchberg am Schneeberg, 1. bis 4. Juli 1996, hrsg. W. Rosner, St. Pölten 1999, s. 349–365.

²⁵ Zob. m.in. G. Moroni, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da San Pietro ai nostri giorni, specialmente intorno ai principali santi, beati, martiri, padri, ai sommi pontefici, cardinali e più celebri scrittori ecclesiastici, ai varii gradi della gerarchia della chiesa cattolica, alle città patriarcali, arcivescovili e vescovili, agli scismi, alle eresie, ai concilii, alle feste più solenni, ai riti, alle cerimonie sacre, alle cappelle papali, cardinalizie e prelatizie, agli ordini religiosi, militari, equestri ed ospitalieri, non che alla corte e curia romana ed alla famiglia pontificia, ec. ec. ec., compilato da Gaetano Moroni Romano primo aiutante di camera di Sua Santità*, vol. 71, Venezia 1855, s. 51; *Hierarchia catholica medii aevi, sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta*, edita per C. Eubel, vol. 2, Monasterii, sumptibus et typis librariae Regensbergianae 1913, s. 457; Pius Bonifacius Gams, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Graz 1957, s. 454; G. Fedalto, *La Chiesa latina in Oriente*, vol. 1, Verona 1973, s. 478, passim; vol. 2, Verona 1976, s. 209–212.

²⁶ J. Šilc, *Nadžkofiz Perzije podeli v Celju odpustek šmarnogorskim božjepotnikom Listina nadškofa Janeza iz Sultanije, spisana v Celju leta 1411*, „Zgodovina za vse” 2006, št. 2, s. 5–16. Dokument został odnaleziony w kościele św. Małgorzaty w Vodicach, nieopodal Lublany. Obecnie oryginał dokumentu znajduje się w Archiwum Archidiecezji w Lublanie.

²⁷ Traktat o Tamerlanie autorstwa Jana z Sultanii został opublikowany w jęz. łacińskim w: *Chronographia Regum Francorum*, ed. H. Moranvillé, Paris 1897, t. 3, s. 206–223; oraz we francuskim tłumaczeniu w H. Moranvillé, op. cit., s. 441–464.

²⁸ *Libellus de notitia orbis* nie doczekało się pełnego opracowania w postaci poważnego wydawnictwa źródłowego. Fragmenty zostały opublikowane w cytowanej już pracy A. Kerna (s. 95–123) oraz w: idem, *Miszellen aus einem Text vom Jahre 1404* [w:] *Frühgeschichte und Sprachwissenschaft*, hrsg. W. Brandenstein, Wien 1948, s. 146–154; nad tekstem dyskutuje M. Bihl, op. cit., s. 540–550.

Jana została odnotowana w kronikach, między innymi francuskich, angielskich, polskich²⁹, aragońskich i zakonu krzyżackiego.

Od 1262 roku, w następstwie rozpadu imperium mongolskiego, mongolscy ilchanowie z Persji dążyli do pozyskania Franków do wspólnej wojny z Mamelukami³⁰, utrzymując relacje z papieżem, a także władcami Anglii, Francji, Aragonii i Sycylii³¹. W dniu 1 kwietnia 1318 roku papież Jan XXII, dostrzegając konieczność prowadzenia misji ewangelizacyjnej w Persji, powołał arcybiskupstwo w mieście Sultania³². Pomiędzy 1320 a 1329 rokiem ustanowiono biskupstwa w Tebriz, Tbilisi i Maragheh³³. W 1350 roku w Nachiczewanie powołano biskupstwo, które po upadku Sultanii w XV wieku przejęło po niej tytuł arcybiskupstwa, utrzymując go aż do 1745 roku. Szczególnie dobry okres w pracy misyjnej nastąpił na przełomie XVI i XVII wieku, w czasie panowania szacha Abbasa I Wielkiego (1587–1629), którego wyjątkowo tolerancyjna polityka religijna sprowadziła na tereny Persji liczne misje³⁴.

Tamerlan, podbijając ogromne terytoria, stworzył jedno z największych państw w dziejach ludzkości³⁵. Nie był potomkiem Czyngis-chana; pochodził z Chanatu Czagatajskiego i nigdy nie przyjął godności chana, choć panował nad ogromnym

---

²⁹ W przypisie 97 znajduje się odwołanie do dokumentu archiwalnego pochodzącego ze zbiorów lwowskiego historyka i archiwisty Aleksandra Czołowskiego. Dokument ten, nieznamy mi w oryginale, został wykorzystany przez R. Loenertza, który nadał mu tytuł (prawdopodobnie oryginalny): *Ioannes Dei ac apostolice sedis gratia archiepiscopus Solthaniensis et administrator ecclesie Gambaliensis in legatione eiusdem sedis numpcius*. Pozostały materiał archiwalny (francuski, angielskie itd.) został podany w przypisach.

³⁰ P. Jackson, op. cit., s. 211.

³¹ J.A. Boyle, *The Ilkhans of Persia and the princes of Europe*, „Central Asiatic Journal” 1976, vol. 20, s. 25–40; L. Lockhart, *The Relations between Edward I and Edward II of England and the Mongol il-khāns of Persia*, „Iran” 1968, vol. 6, s. 23–31; G.M. Monti, *I tre primi sovrani angioini e i Tartari* [w:] *Da Carlo I a Roberto di Angiò. Ricerche e documenti*, a cura di G.M. Monti, Trani 1936, s. 17–36; F. Schmeider, op. cit., s. 328–335 (lista poselstw pomiędzy Europą a Mongołami z Persji, lata 1262–1322).

³² G. Moroni, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica...*, s. 51; S. de Sacy, op. cit., s. 503; R. Loenertz, *Les Missions Dominicaines en Orient et la Société des Frères Pèrègrinants*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1933, vol. 3, s. 12; idem, *Les Missions dominicaines en Orient au XIVe siècle et la Société des Frères Pèrègrinants pour le Christ*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1932, vol. 2, s. 36–37; *Storia della Chiesa: Tra medioevo e Rinascimento: Avignone, conciliarismo, tentativi di riforma (XIV–XVI secolo)*, di G. Beck, K.A. Fink, E. Iserloh, J. Glazik, trad. dal tedesco, Milano 1993, s. 131; bulla powołująca arcybiskupstwo w Sultanii zob. K. E u b e l, *Die während des 14. Jahrhunderts in Missionsgebiet des Dominikaner und Franziskaner errichteten Bisthümer* [w:] *Festschrift zum Elfhundertjährigen Jubiläum des Deutschen Campo Santo in Rom*, hrsg. S. Ehses, Freiburg im Breisgau 1897, s. 191–195; G. Fedalto, op. cit., vol. 1, s. 472.

³³ R. Loenertz, *La Société des Frères Pèrègrinants*, Rome 1937, s. 152–172; idem, *Les Missions Dominicaines en Orient et la Société des Frères*, s. 30; idem, *Les Missions dominicaines en Orient au XIVe siècle et la Société*, s. 40.

³⁴ L. Lockhart, *European Contacts with Persia, 1350–1736* [w:] *The Cambridge History of Iran*, vol. 6: *The Timurid and Safavid Periods*, eds. P. Jackson, L. Lockhart, Cambridge 1986, s. 374. O tolerancyjnej polityce na terenie państwa mongolskiego zob. J.P. Roux, *La tolérance religieuse dans les Empires turco-mongols*, „Revue de l’histoire des religions” 1986, t. 203, no. 2, s. 131–168.

³⁵ B.F. Manz, *The Rise*, s. 1; eadem, *Tamerlane and the Symbolism of Sovereignty*, „Iranian Studies” 1988, vol. 21, no. 1–2, s. 105 i n.

terytorium, jednocząc czagataidzkich nomadów³⁶. Ten wybitny i zarazem okrutny wódz rozpoczął kolejny etap stosunków między zachodnim chrześcijaństwem a światem Mongołów³⁷. W latach 1394–1395 Tamerlan pokonał chana Złotej Ordy Tochmatysza, a do sojuszu przeciwko niemu próbował bezskutecznie wciągnąć władcę Turków osmańskich, sułtana Bajazyda³⁸. Kiedy kilka lat później wódz Mongołów pokonał Mameluków (1401), Mongołowie skierowali swoją uwagę na Turków osmańskich, którzy stali się jego jedynymi rywalami w Anatolii³⁹. Perspektywa starcia z Bajazydem podpowiadała nawiązanie, a później utrzymywanie przyjaznych stosunków z państwami europejskimi⁴⁰.

JAN Z SULTANII – DOMINIKANIE W SŁUŻBIE TAMERLANA

Jan, ósmy arcybiskup *Soltaniensis* (Sultanii), jest jedną z najbardziej tajemniczych postaci w stosunkach mongolsko-europejskich na przełomie XIV i XV wieku. Życie poświęcił nie tylko służbie Bogu, ale również dyplomacji, podróżowaniu oraz pisaniu, a towarzyszącą mu tajemniczość potęgują liczne błędy powstałe w trakcie podejmowania prób jego naukowej identyfikacji⁴¹.

Sultania, istotny ośrodek gospodarczy zawdzięczający swoją prosperitę stabilnym rządóm ilchanidów mongolskich, stała się ważnym punktem na zachodnio-chrześcijańskiej mapie aktywności misyjnej⁴². Łaciński arcybiskup Sultanii miał szerokie kompetencje, a jego jurysdykcja sięgała Armenii, Persji, Transoksanii (obecnie Uzbekistan), Indii i Etiopii. Miasto stało się miejscem koncentrowania dominikańskiej misji ewangelizacyjnej w Oriencie, oddając z kolei franciszkanom południową Ruś, Krym, chanat Złotej Ordy oraz Chiny⁴³.

W dotychczasowych badaniach Jan z Sultanii był błędnie utożsamiany z Janem de Galonfontibus, czyli pochodzącym z Gaillefontaine w Górnej Normandii bisku-

³⁶ B.F. Manz, *The Rise...*, s. 21 i n; eadem, *Mongol History Rewritten and Relived*, „Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée” 1999, t. 89–90, s. 137–140; eadem, *The Ulus Chaghatay before and after Temür's Rise to Power. The Transformation from Tribal Confederation to Army of Conquest*, „Central Asiatic Journal” 1983, vol. 27, no. 1–2, s. 79 i n; J.E. Woods, *Timur Genealogy* [w:] *Intellectual Studies on Islam, Essays Written in Honor of Martin B. Dickson*, eds. M.M. Mazzaoui, V.B. Moreen, Salt Lake City 1990, s. 85–125; D. Morgan, *The Empire of Tamerlane. An Unsuccessful Re-run of the Mongol State?* [w:] *The Medieval State. Essays in Honour of James Campbell*, eds. J.R. Maddicott, D.M. Palliser, London 2000, s. 237.

³⁷ A. Knobler, op. cit., s. 341; M. Małowist, op. cit., s. 17.

³⁸ H.R. Roemer, *Timur in Iran* [w:] *The Cambridge History of Iran*, ed. L. Lockhart, vol. 6, Cambridge 1986, s. 72.

³⁹ M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, op. cit., s. 41–52.

⁴⁰ M. Małowist, op. cit., s. 66–70, 73–74.

⁴¹ A. Luttrell, op. cit., passim.

⁴² S. Blair, *The Mongol Capital of Sulṭāniyya, 'The Imperial'*, „Iran” 1986, vol. 24, s. 139–151.

⁴³ A. Luttrell, op. cit., s. 210.

pem Nachiczewanu, pełniącym ten urząd od marca 1377 roku⁴⁴. W tej identyfikacji występowało sporo błędów w ustaleniu dat przyjęcia urzędów przez Jana z Sultanii i Galonifontibusu, co zostało wykazane przez R. Loenertza⁴⁵. Również mylna jest jego identyfikacja z angielskim franciszkaninem Janem Greenlawem, który 20 września 1400 roku został nominowany w Rzymie przez papieża Bonifacego IX na biskupa *Soldayensis* (Sudak) na Krymie⁴⁶. W tym przypadku towarzysząca arcybiskupowi miejscowość *Soltaniensis*, czyli Soltania, jest często mylna z *Soldayensis*, czyli Sudakiem na Krymie, co prowadzi do błędnych interpretacji. Reasumując, również Jan Greenlaw nie był arcybiskupem Sultanii⁴⁷.

Nie mamy bliższych informacji na temat czasu ani miejsca urodzenia Jana z Sultanii, ale kilka faktów wskazuje na to, że był on z pochodzenia Europejczykiem: 1) w 1409 roku został opisany jako *Johannes de Padua* i mistrz teologii, w związku z czym możemy przypuszczać że pochodził z Padwy, gdzie wstąpił do zakonu dominikanów i ukończył tamtejsze studium teologiczne⁴⁸; 2) sporządzona przez Jana krótka relacja o Tamerlanie z 1403 roku została napisana w języku francuskim, co może wskazywać na jego francuskie korzenie. Ponadto według anonimowej *Chronographia Regum Francorum*, którą sporządzono w 1415 roku lub niedługo później, Jan twierdził, że był Włochem⁴⁹. Autor wspomnianego dzieła podał jednak, że Jan nosił długą, białą brodę w greckim stylu, co wskazywałoby na jego pochodzenie z greckiego kręgu kulturowego⁵⁰. Precyzując jego nację i mając na względzie spostrzeżenia A. Luttrella, należy zwrócić uwagę, że nominacja Jana na arcybiskupa Sultanii, przeprowadzona w okresie schizmy, i wybór dokonany przez papieża rzymskiego, a nie awiniońskiego, mogą wskazywać, że był on raczej Włochem, a nie Francuzem⁵¹.

Prawdopodobnie około 1390 roku Jan z Sultanii stanął na czele biskupstwa w Nachiczewanie, co zostało zasugerowane w jednej z relacji współczesnego mu papieskiego urzędnika Dietricha z Nieheim⁵². Już wówczas musiał dobrze znać Tamerlana i przyglądając się *itinerarium* wodza Mongołów, możemy postawić tezę,

⁴⁴ R. Loenertz, *Evêques dominicains...*, s. 258–259.

⁴⁵ Ibidem, s. 258–260, 264; zob. S. de Sacy, op. cit., s. 509; L. Lockhart, *European Contacts...*, s. 375; A. Kern, *Der „Libellus de Notitia Orbis” Iohannes’ III. (de Galonifontibus?) O.P. Erzbischofs von Sulthanyeh*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1938, vol. 8, s. 119–121 (dalej cyt. jako *Libellus*).

⁴⁶ *Letter XXV. King Henry the Fourth to Timur Beg. A.D. 1402* [w:] *Original Letters Illustrative of English History; Including Numerous Royal Letters; from Autographs in the British Museum, the State Paper Office, and One or Two Other Collections*, with notes and illustrations by H. Ellis, 3rd series, vol. 1, London 1846, s. 55; M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, op. cit., s. X; J. Barker, *Manuel II Palaeologus 1391–1425. A Study in Late Byzantine Statemanship*, New Brunswick 1969, s. 506–509.

⁴⁷ *Hierarchia catholica medii aevi...*, vol. 2, s. 457; kilka uwag na temat błędnej interpretacji zob. ibidem, s. 457, Soltanien, przyp. 5; zob. M. Małowist, op. cit., s. 72–73.

⁴⁸ J. Vincke, *Briefe zum Pisaner Konzil*, Bonn 1940, s. 201.

⁴⁹ *Chronographia...*, t. 3, s. 205–206.

⁵⁰ Ibidem, s. 205: *Hic frater in modum Greci, licet Ytalicus natione esset, ipso testante, habebat barbam magnam et albam, seque dicebat archiepiscopum esse Soltanie dvitatis, que, ut ipse dicebat, est in regione Persidis.*

⁵¹ A. Luttrell, op. cit., s. 212.

⁵² D. von Nyem, *De scismate libri tres*, hrsg. G. Erler, Leipzig 1890, Bd. 3, s. 172–173, 306.

że w latach 90. XIV wieku Jan mógł podróżować z nim po Turkiestanie, terenach należących do Złotej Ordy, po południowej Rusi, Gruzji, Persji i Mezopotamii⁵³. W latach 1398–1399 Jan stał na czele poselstwa od Tamerlana i jego syna Miran Szacha do króla Francji Karola VI; w tej misji towarzyszył mu inny dominikanin, jego przyjaciel o imieniu Franciszek⁵⁴. W lipcu 1398 roku pojawił się on w Rzymie; w sierpniu z rąk papieża Bonifacego IX odebrał nominację przenoszącą go z biskupstwa w Nachiczewanie do arcybiskupstwa w Sultanii w związku ze śmiercią poprzedniego arcybiskupa Franciszka⁵⁵. Jan znajdował się również w Rzymie między 23 września a 11 grudnia 1398 roku⁵⁶, z czego wynika, że przez właściwie cały 1398 rok przebywał na Zachodzie, z tego prawdopodobnie połowę roku w Rzymie⁵⁷, i nie mógł towarzyszyć Tamerlanowi w jego wschodnich kampaniach do Delhi i Kabulu⁵⁸. Należy przypuszczać, że już wówczas, przebywając w Italii, zachęcał kupców – szczególnie z Wenecji i Genui – do nawiązania relacji handlowych z państwem mongolskim, co miało wzmocnić działalność misyjną na Wschodzie⁵⁹. W drugiej połowie 1399 roku był już w Anglii, gdzie spotkał się z królem Henrykiem IV, przywożąc mu, podobnie jak Karolowi VI, korespondencję od Tamerlana. Jakiś czas potem arcybiskup Jan powrócił do Azji, otrzymawszy listowne polecenie od papieża Bonifacego IX, aby od 31 grudnia 1401 roku wykonywał swoje obowiązki również poza siedzibą arcybiskupstwa⁶⁰. Wówczas Jan znalazł się na obszarze zachodniego Karabachu, gdzie wraz z Tamerlanem spędził początek 1402 roku i był świadkiem przybycia przed jego oblicze poselstwa osmańskiego z ofertą trybutu⁶¹.

Jan nie pozostał zbyt długo na terenie Azji i jeszcze przed bitwą pod Ankarą (28 lipca 1402 r.) wyruszył z Sivas (Sebastia) w Anatolii do Konstantynopola, a stamtąd na Zachód z kolejną korespondencją od Tamerlana i Miran Szacha do władców europejskich, dowiadując się o samym przebiegu i wyniku bitwy w trakcie podróży⁶². Podjęcie misji stosunkowo niedługo po powrocie do Azji było zapewne, jak uważa

⁵³ Libellus, s. 107, 111; B.F. Manz, *The Rise...*, s. 72.

⁵⁴ S. de Sacy, op. cit., s. 473–474, 478–479.

⁵⁵ G. Moroni, *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica...*, s. 51; *Hierarchia catholica medii aevi...*, vol. 2, s. 457; R. Loenertz, *Evêques dominicains...*, s. 260; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 164; Pius Bonifacius Gams, op. cit., s. 452; G. Fedalto, op. cit., vol. 1, s. 478.

⁵⁶ S. de Sacy, op. cit., s. 507.

⁵⁷ C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 164.

⁵⁸ W.W. Hunter, *The Indian Empire. Timur's Invasion 1398* [w:] *Imperial Gazetteer of India*, ed. H. Frowde, vol. 2, Oxford 1909, s. 366; B.F. Manz, *The Rise...*, s. 72–73; F. Cardini, *Tamerlano. Il principe delle steppe*, Milano 2007, s. 49–52.

⁵⁹ C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 165.

⁶⁰ G. Fedalto, op. cit., vol. 1, s. 478; A. Luttrell, op. cit., s. 213.

⁶¹ *Libellus*, s. 104; M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, op. cit., s. 50.

⁶² *Chronographia...*, t. 3, s. 200–202, 205, 210, 223; H. Moranvillé, op. cit., s. 456, 458–459; M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, op. cit., s. 19–29, 92; J. Delaville le Roulx, *La France en Orient au XIVe siècle. Expéditions du Maréchal Boucicaut*, Paris 1886, t. 44(1), s. 389–391. Brak wzmianki o bitwie w listach Tamerlana może wynikać również z faktu, że skrybowie Tamerlana nie nadążyli za wojskami mongolskimi, które szykowały się do bitwy, zob. S. de Sacy, op. cit., s. 473–474, 478–479.

francuski badacz H. Moranvillé, odpowiedzią na korespondencję otrzymaną przez Tamerlana od króla Francji⁶³.

Do Wenecji dotarł pod koniec grudnia 1402 roku lub na początku 1403 roku i spędził tam kilka miesięcy⁶⁴; prawdopodobnie przebywał w dominikańskim konwencie i stamtąd rozsyłał korespondencję, między innymi do kardynała Bolonii Cosima dei Miglioratiego i wikariusza dominikańskiego w Italii Bartłomieja z Acerbis⁶⁵. W marcu lub kwietniu opuścił Wenecję i być może przebywał przez pewien okres w Rzymie; z pewnością dotarł do Mediolanu i Genui, gdzie występował jako poseł Tamerlana⁶⁶.

W maju 1403 roku był już w Paryżu i właśnie ten pobyt w stolicy Francji znany stosunkowo dobrze z zachowanych relacji, między innymi z kroniki mnicha z Saint Denis⁶⁷.

Jan z Sultanii przed obliczem króla Karola VI Walezjusza oraz towarzyszących mu książąt du Berry, Burgundii, Orleanu, Burbonu i Bretanii odczytał listy, zapewne w ich łańskim tłumaczeniu⁶⁸. Z treści zachowanej korespondencji wynika, że Tamerlan zaoferował układ handlowy, który gwarantował, pod warunkiem wzajemności, bezpieczeństwo kupcom zachodnioeuropejskim odwiedzającym państwo mongolskie⁶⁹. Listy nie zawierały informacji o zwycięstwie pod Ankarą, ale Jan wspominał o tej wiktorii. Podkreślił również, że Tamerlan uwolnił wszystkich jeńców chrześcijańskich przetrzymywanych przez Bajazyda, co miało ocieplić jego wizerunek w oczach władców zachodnioeuropejskich⁷⁰.

Oryginał listu Tamerlana do króla Francji, w którym tytułuje on Karola VI *Malik Ray du Faransa*, został napisany w języku perskim i opatrzony pieczęcią władcy⁷¹. Jest datowany na dzień 1 sierpnia 1402 roku, czyli już po bitwie pod Ankarą, lecz jak już powyżej wspomniano, nie zawiera informacji o niej⁷². Został sporządzony na papierze i ma 14 wierszy tekstu. List od Miran Szacha nie przetrwał w oryginale, zachowało się jedynie jego łańskie tłumaczenie, które – podobnie jak interpretacja listu Tamerlana – zostało spisane na pergaminie⁷³.

---

⁶³ H. Moranvillé, op. cit., s. 437–440.

⁶⁴ C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 168.

⁶⁵ R. Loenertz, *Evêques dominicains...*, s. 261.

⁶⁶ B. Corio, *Storia di Milano*, cura di A. Moriso Guerra, Milan 1978, s. 967; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 164.

⁶⁷ *Chronique du religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, publiée en latin pour la première fois et traduite par L. Bellaguet, t. 3, Paris 1841, s. 134–135.

⁶⁸ *Chronographia...*, t. 3, s. 205–206; S. de Sacy, op. cit., s. 519–521.

⁶⁹ *Chronographia...*, t. 3, s. 205–206; *Chronique du religieux de Saint-Denys...*, t. 3, s. 136; S. de Sacy, op. cit., s. 463–464; H. Moranvillé, op. cit., s. 433–435; H. Hookham, *Tamburlaine the Conqueror*, London 1962, s. 220 i n.; L. Lockhart, *European Contacts...*, s. 374; F. Reichert, op. cit., s. 353–355.

⁷⁰ *Chronographia...*, t. 3, s. 211.

⁷¹ *Histoire generale...*, s. 188–190.

⁷² S. de Sacy, op. cit., s. 516–519.

⁷³ Ibidem, s. 471: List Tamerlana do Karola VI jest jednym z pięciu dokumentów Tamerlana, które przetrwały do dzisiaj w oryginale.

Łacińskie tłumaczenie listu Tamerlana różni się od perskiego oryginału; również tłumaczenie listu Miran Szacha prawdopodobnie jest inne niż perski oryginał⁷⁴. Przede wszystkim oryginalny, perski list Tamerlana nie zawiera miejsca jego wystawienia, a interpretacja podaje, że został wystawiony nieopodal Sivas, czyli około 300 kilometrów od miejsca bitwy pod Ankarą w dniu 28 lipca 1402 roku. Również tylko łacińskie tłumaczenie podaje, że Jan został wcześniej wysłany (w latach 1398–1399) przez Tamerlana i Miran Szacha na Zachód, co być może zostało dodane przez samego Jana do interpretowanego tekstu⁷⁵. Tłumaczenie listu od Miran Szacha było datowane w *prope Sebastum*, nieopodal Sebastii, czyli Sivas, w miesiącu *zucarnan*, przypuszczalnie Dhū al-Qa'da w kalendarzu muzułmańskim, który trwał od 2 czerwca do 1 lipca 1402 roku, czyli powstał on wcześniej niż list Tamerlana⁷⁶.

Król Francji wysłał Jana z odpowiedzią do Tamerlana, przekazując mu list datowany na dzień 15 czerwca 1403 roku⁷⁷. W rzeczywistości Jan nie zamierzał wracać, tylko kontynuował podróż po Europie i z Paryża skierował się do Aragonii, gdzie dotarł na początku 1404 roku i stanął przed obliczem króla Marcina I. Władca ten interesował się sprawami Wschodu; w marcu 1403 roku na wieść o zdobyciu Smyrny napisał dramatyczny list do Bonifacego XIII, opisując Tamerlana jako okrutnego sprawcę nieszczęść chrześcijan⁷⁸. Marcin również w korespondencji z cesarzem bizantyńskim Manuelem zachowywał wstrzeźliwość w okazywaniu radości po pokonaniu pod Ankarą Bajazyda, mówiąc o Tamerlanie w odniesieniu do Bajazyda: „jak i on niewierny”⁷⁹. Tymczasem wizyta Jana z Sultanii na dworze w Walencji i przedstawienie Marcinowi I korespondencji od Tamerlana skutkowało przesłaniem przez władcę Aragonii w kwietniu 1404 roku listu utrzymanego w serdecznym tonie, oferującego władcy Mongołów nawiązanie kontaktów handlowych i zawarcie sojuszu⁸⁰.

Następnie arcybiskup Jan wyruszył do Niemiec i Czech, gdzie pracował nad swoim traktatem *Libellus de notitia orbis*, ukończonym w 1404 roku⁸¹. 5 lipca 1405 roku w Heidelbergu król niemiecki Ruprecht III Wittelsbach nadał Janowi z Sultanii tytuł

⁷⁴ Bez wątplenia Jan musiał zatrzymać oryginał, aby przedstawić go innym władcom europejskim, w związku z czym zapewne powstały również inne tłumaczenia dla pozostałych władców europejskich, których odwiedzał Jan.

⁷⁵ H. Moranvillé, op. cit., s. 437–440; M. Małowist, op. cit., s. 73; K.M. Setton, *The Papacy and the Levant, 1204–1571*, vol. 1, Philadelphia 1976, s. 344–371.

⁷⁶ A. Luttrell, op. cit., s. 217. List Miran Szacha zawierał informację, że Tamerlan pokonał Bajazyda i rozbił jego wojska. Jak sugeruje A. Luttrell, ta informacja mogła dotyczyć albo zdobycia Sivas w sierpniu 1400 r., albo rozgromienia latem 1401 r. przez Shah Rukh'a wojsk syna Bajazyda, Sulejmana, lub innych klęsk wojsk osmańskich z rąk sił Tamerlana w drugiej połowie 1401 r.

⁷⁷ *Chronique du religieux de Saint-Denys...*, t. 3, s. 136; S. de Sacy, op. cit., s. 472, 473–474, 478–480, 486, 521–522, 476–477.

⁷⁸ J. Delaville le Roulx, *Les Hospitaliers...*, s. 284–285.

⁷⁹ P. Jackson, op. cit., s. 291.

⁸⁰ A. Rubió i Lluch, *Diplomatari de l'Orient català: 1301–1409*, Barcelona 1947, s. 700 (list DCLXXIX do Tamerlana); *Littera missa Tamurbeo...*, s. 701 (list DCLXXX do Miran Szacha); *Littera missa filio Tamurbei...*; F. Schmeider, op. cit., s. 182.

⁸¹ Zob. *Libellus* pod red. A. Kern, często cytowany w tej pracy.

Comes palatinus lateranus, palatyna Pałacu na Lateranie, z uprawnieniami sięgającymi *in terris et partibus Grecie et ultramarinis*⁸².

W lutym 1406 roku arcybiskup Jan dotarł do Londynu, a następnie do Hertford, przekazując władcy Anglii, Henrykowi IV, przywiezione listy⁸³. Król Henryk podziękował za korespondencję, a w szczególności za pomoc udzieloną chrześcijanom, przede wszystkim kupcom⁸⁴. Ponadto król Anglii pogratulował w swoich listach zwycięstwa nad Bajazydem⁸⁵. Przy okazji wizyta arcybiskupa Jana z Sultanii w Anglii sprawiła, że stał się on przedmiotem korespondencji króla Henryka IV do cesarza Konstantynopola, władców Cypru, Etiopii, Trapezuntu i Gruzji oraz doży Wenecji⁸⁶.

Co najmniej część stycznia 1407 roku hierarcha spędził w stolicy zakonu krzyżackiego, w Malborku, gdzie przebywał na koszt zakonu i 23 stycznia otrzymał 600 czeskich groszy⁸⁷. Zwany przez Krzyżaków *bischofe von Persya*, tytułowany przez wielkiego mistrza Konrada von Jungingena *Soltaniensis sive tocius Orientis primas*, nakłonił tego ostatniego do napisania kolejnych listów wspierających jego misję. Wielki mistrz sporządził pięć dokumentów, datowanych na dzień 20 lutego 1407 roku, które w swojej treści były podobne do tych otrzymanych przez Jana od króla Anglii⁸⁸.

Od 13 czerwca 1407 roku Jan przebywał ponownie w Wenecji, gdzie udzielił odpustów terejarzom dominikańskim, a następnie w maju 1408 roku wyruszył do Pizy wraz z dotychczas wiernymi rzymskiemu papieżowi Grzegorzowi XII kardynałami na zwołany sobór powszechny mający na celu przywrócenie jedności chrześcijaństwa i zakończenie trwającej schizmy⁸⁹.

1 września 1408 roku kardynałowie zdecydowali o wysłaniu arcybiskupa Jana jako posła do Konstantynopola, tytułując go *archiepiscopus Soltaniensis seu Orientis*. 18 września wyruszył on z Pizy, zabierając ze sobą listy zaadresowane do cesarza Manuela II, władcy Wołoszczyzny Mirczy, wojewody mołdawskiego Aleksandra oraz do biskupów chrześcijańskich terytoriów wschodnich⁹⁰. Podążając w kierunku Konstantynopola i docierając do poszczególnych adresatów przewożonej korespondencji, spotkał się jesienią 1408 roku, prawdopodobnie w Budzie, z królem Zygmuntem Luksemburskim⁹¹. W grudniu dotarł do stolicy Bizancjum przed oblicze

⁸² *Regesta Chronologico-Diplomatica Ruperti Regis Romanorum. Auszug aus den im k.k. Archive zu Wien sich befindenden Reichsregistraturbüchern vom Jahre 1400 bis 1410*, hrsg. J. Chmel, Frankfurt am Main 1834, s. 121: Giebt dem Frater Johann von Soltau aus dem Prediger-Orden, Erzbischof des Orients, einen Pfalzgrafenbrief „additis verbis in terris et partibus Grecie et ultramarinis”.

⁸³ A. Luttrell, op. cit., s. 221–222.

⁸⁴ *Letter XXV. King Henry the Fourth to Timur Beg. A.D. 1402*, s. 54, 57, przyp. f; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 169.

⁸⁵ *Letter XXV. King Henry the Fourth to Timur Beg. A.D. 1402*, s. 56–58; M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, op. cit., s. 92; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 169.

⁸⁶ *Letter XXV. King Henry the Fourth to Timur Beg. A.D. 1402*, s. 54–58.

⁸⁷ *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, hrsg. E. Joachim, Königsberg 1896, s. 417.

⁸⁸ K. Forstreuter, *Der Deutsche Orden und Südosteuropa*, „Kyrios” 1936, vol. 1, s. 268–272.

⁸⁹ *Libellus*, s. 100; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 170.

⁹⁰ J. Vincke, op. cit., s. 94, 231; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 170–171.

⁹¹ C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 170.

cesarza Manuela II⁹². 2 kwietnia 1409 roku był już z powrotem w Pizie, gdzie przebywał aż do wyboru nowego papieża Aleksandra (26 czerwca 1409)⁹³.

Miesiąc później, 26 lipca 1409 roku, Jan z Sultanii był już w Braszowie (niem. *Kronstadt*) na granicy Królestwa Węgier, Wołoszczyzny i Mołdawii, gdzie skorzystał z uprawnień arcybiskupich, nadając prawa udzielania odpustów przez duchownych z miejscowego kościoła, co zostało upamiętnione na czerwonej woskowej pieczęci z inskrypcją z Pieśni Salomona⁹⁴. Pod koniec tego roku arcybiskup znalazł się w Italii, gdzie 29 grudnia 1410 roku w Bolonii papież Jan XXIII mianował go arcybiskupem *Cambaliensis*, czyli Pekinu, które po śmierci arcybiskupa Karola było nieobsadzone z uwagi na odległość i niebezpieczeństwa związane ze sprawowaniem tam misji⁹⁵. 11 maja 1411 roku w Celje (niem. *Cilli*) przyznawał odpusty⁹⁶. W 1412 roku był we Lwowie, gdzie 12 lutego, przedstawiając się jako *administrator* Pekinu, nadał odpusty wiernym z miejscowego kościoła Dominikanów⁹⁷. Rok 1412 jest ostatnią datą, kiedy możemy odnotować jego aktywność; z tego roku pochodzi też kopia jego *Libellus*, która znajduje się w siedzibie dominikanów w Lipsku⁹⁸. C. Delacroix-Besnier słusznie zauważyła, że pobyt arcybiskupa Jana we Lwowie był jak najbardziej zrozumiały z uwagi na znaczenie handlowe tego miasta w kontekście relacji kupieckich

⁹² R. Loenertz, *Evêques dominicains...*, s. 262.

⁹³ Ibidem, s. 262–263: Podczas swojego pobytu w Pizie Jan był tytułowany jako *frater Johannes de Padua magister in theologia episcopus in universali ecclesia*. Może to sugerować, że stracił arcybiskupstwo w Sultanii, ale z pewnością nie mógł tak przypuszczać wiosną 1409 r. Prawdopodobnie była to jego osobista decyzja, co jak sugeruje A. Luttrell, mogło być spowodowane tym, że w lecie 1398 r. nominacja arcybiskupa została dokonana przez papieża Bonifacego IX, a później odnowiona przez jego następców, Innocentego VII i w końcu Grzegorza XII, uznanego przez sobór w Pizie za heretyka (podobnie jak papież awinioński Benedykt XIII) i wroga jedności kościelnej. W ten sposób Jan z Sultanii najprawdopodobniej chciał się odciąć od tej linii papieży.

⁹⁴ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, hrsg. F. Zimmermann, C. Werner, G. Müller, Bd. 3, Hermannstadt 1902, s. 481; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 171.

⁹⁵ R. Loenertz, *Evêques dominicains...*, s. 267–268; *Hierarchia catholica medii aevi...*, vol. 2, s. 457, Soltanien, przyp. 5; C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 171.

⁹⁶ J. Šilc, op. cit., s. 5–16.

⁹⁷ R. Loenertz, *La Société des Frères Pèrègrinants...*, s. 111–112, 170–172. R. Loenertz informację o dokumencie potwierdzającym pobyt Jana we Lwowie otrzymał od Władysława Abrahama (1860–1941), lwowskiego prawnika i uczonego, który zasygnalizował, że ten list znajduje się w archiwum historyka i archiwisty Aleksandra Czołowskiego (1865–1944), również rodem z Lwowa. W swojej pracy Loenertz powoływał się na ten dokument: *Ioannes Dei ac apostolice sedis gratia archiepiscopus Solthaniensis et administrator ecclesie Gambaliensis in legatione eiusdem sedis numpcius*, i opublikował go w swojej pracy: idem, *Evêques dominicains...*, s. 268. Fotokopia tego listu znajduje się również w Archiwum Głównym Zakonu OO. Dominikanów w Rzymie. Co ciekawe, dokument ten nie został dotychczas opublikowany w polskojęzycznej pracy; nie ma go w *Aktach Grodzkich i Ziemijskich* wydanych w latach 1868–1935 we Lwowie w 25 tomach z fundacji hr. A. Stadnickiego (opublikowane akta pochodzą z zasobu Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie), nie ma go również w *Pomnikach dziejowych Lwowa z archiwum miasta. Księga przychodów i rozchodów miasta 1404–1414*, wyd. A. Czołowski, Lwów 1896.

⁹⁸ *Libellus*, s. 88.

z państwem mongolskim, podobnie zresztą jak Braszów⁹⁹. O dalszych losach Jana z Sultanii nic nie wiemy¹⁰⁰.

Jan z Sultanii widział siebie zarówno w roli misjonarza, jak i instrumentu antyosmańskiej polityki, pośredniczącego w budowaniu sojuszu między Tamerlanem a Frankami i w zorganizowaniu krucjaty, na czele której stanąłby król Francji. Zaznaczał, że Tamerlan zaatakował Bajazyda „z miłości do chrześcijan, z którymi był w sojuszu”¹⁰¹. Misja arcybiskupa miała również na celu zmianę wrogiego wizerunku Tamerlana na Zachodzie; Jan często występował w roli jego „tuby” propagandowej¹⁰². Podkreślał znaczenie zwycięstwa pod Ankarą. W jego opinii przyniosło ono wytchnienie Bizantyńczykom oraz innym chrześcijanom¹⁰³. Był jednak przy tym świadomy, że chrześcijanie, obok muzułmanów, stanowili liczne grono ofiar Tamerlana¹⁰⁴. Mimo to patrzył na niego z pewną nadzieją, podając, że na przykład spośród mieszkańców osmańskiego miasta Sivas władca oszczędził jedynie Greków, czyli chrześcijan, pozostałych grzebiąc żywcem. Jan twierdził, że to właśnie dzięki jego działaniom zmalała niechęć władcy do chrześcijan, stał się on wobec nich bardziej tolerancyjny i dlatego też zaatakował Bajazyda¹⁰⁵. Tego właśnie argumentu używał Jan, udowadniając, że Tamerlan darzył sympatią chrześcijan i dzięki temu zyskiwał na Zachodzie poparcie dla swojej misji¹⁰⁶.

Jeszcze większymi względami Jana cieszył się syn Tamerlana, Miran Szach. Hierarcha opisywał go jako chrześcijanina uwielbianego na Wschodzie¹⁰⁷. Co ciekawe, kastylijski poseł Ruy de Gonzalez Clavijo, który poznał Miran Szacha, nic nie pisał o jego sympatiach prochrześcijańskich; przeciwnie – wspominał jego szalone zachowanie, między innymi niszczenie meczetów, przez co stracił namiestnictwo Tebrizu, a co prawdopodobnie wskazywałoby na domniemane poglądy prochrześcijańskie i antymuzułmańskie u syna Tamerlana¹⁰⁸.

1 kwietnia 1405 roku w trakcie przygotowań do inwazji na Chiny zmarł Tamerlan¹⁰⁹. Władza znalazła się w rękach dowódców wojskowych, a w państwie zapanował chaos¹¹⁰.

---

⁹⁹ C. Delacroix-Besnier, *Les dominicains...*, s. 172.

¹⁰⁰ J. Richard, op. cit., s. 155, 182. Autor utrzymuje, że Jan z Sultanii musiał umrzeć we Lwowie w 1412 r., ale nie mamy potwierdzenia tej tezy w materiale źródłowym.

¹⁰¹ *Libellus*, s. 104.

¹⁰² F. Schmeider, op. cit., s. 181–182.

¹⁰³ *Chronographia...*, t. 3, s. 238–239.

¹⁰⁴ H. Moranvillé, op. cit., s. 441–464.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 454, 462; *Chronographia...*, t. 3, s. 216, 220.

¹⁰⁶ *Libellus*, s. 104.

¹⁰⁷ Henryk IV do Miran Szacha, luty 1406 r. [w:] *Royal and Historical Letters During the Reign of Henry the Forth*, RS, London 1860–1864, vol. 1, s. 425–426; Martin I do Miran Szacha, 1 kwietnia 1404 r. [w:] Rubió y Lluch, op. cit., s. 701; Konrad von Jungingen do Miran Szacha, 20 stycznia 1407 r. [w:] K. Forstreuter, op. cit., s. 245–272; H. Moranvillé, op. cit., s. 445–446; *Chronographia...*, t. 3, s. 213.

¹⁰⁸ Clavijo, s. 162–163.

¹⁰⁹ B.F. Manz, *Power...*, s. 16.; F. Cardini, op. cit., s. 60.

¹¹⁰ B.F. Manz, *The Rise...*, s. 128–147.

PODSUMOWANIE

Podsumowując rolę arcybiskupa Jana z Sultanii w kontaktach pomiędzy Mongołami a Europą Zachodnią na przełomie XIV i XV wieku, można zaryzykować następujące stwierdzenia:

1. Bez wątpienia Jan z Sultanii cieszył się wyjątkową pozycją u Tamerlana, skoro był nazywany „specjalnym przyjacielem” wodza Mongołów¹¹¹. Jego misja miała na celu zmianę negatywnego postrzegania Tamerlana przez Zachód, co potwierdza również wykonany przez Jana przekład listu Tamerlana z języka perskiego na łaciński. Arcybiskup ubarwił przekazaną mu korespondencję, tak aby była korzystniejsza dla władców europejskich, na przykład w tłumaczenie włączając ustępy o łączącej Franków i Tamerlana wrogości do Osmanów, o czym oryginalny tekst perski nie wspominał¹¹². Usunął również z odpowiedzi króla Anglii zdanie nakłaniające Tamerlana do przyjęcia chrztu, przeczuwając konsekwencje takiego przekazu¹¹³.
2. Działalność Jana była motywowana pokonaniem Bajazyda przez Tamerlana. Arcybiskup podkreślał znaczenie zwycięstwa mongolskiego pod Ankarą, które w jego opinii przyniosło wytchnienie Bizantyńczykom. Według Jana Tamerlan uderzył na Bajazyda z sympatii do chrześcijan¹¹⁴. Duchowny nie był jednak szczerzy, mówiąc o stosunku Tamerlana do wyznawców Chrystusa, i nie przekazywał całej prawdy, pomijając te wydarzenia, które mogły zaszkodzić wzajemnym relacjom i wizerunkowi Mongołów w Europie. Dzieło *Chronographia*, odtwarzające wspomnienia arcybiskupa o Tamerlanie, pomija krzywdy wyrządzone chrześcijanom przez wodza Mongołów¹¹⁵. Autor budował przekaz, który miał wzbudzać zaufanie wobec Tamerlana. Między innymi w trakcie misji Jana w Europie zrodziła się plotka, że po bitwie pod Ankarą uwolniono wszystkich chrześcijan wcielonych siłą do armii osmańskiej¹¹⁶. Arcybiskup często wspominał również, że Tamerlan miał unicestwić przeszło 3/4 populacji muzułmańskiej¹¹⁷.
- 3, Jan z Sultanii był osamotniony w kampanii propagowania pozytywnego wizerunku Tamerlana w Europie. Duchowny widział siebie zarówno w roli misjonarza, jak i instrumentu antyosmańskiej polityki, pośredniczącego w budowaniu sojuszu między Tamerlanem a Frankami i w zorganizowaniu krucjaty antyosmańskiej, na czele której stanąłby król Francji.
4. Arcybiskup pokładał duże nadzieje w synu Tamerlana, Miran Szachu. Nie tylko upatrywał w nim następcy tronu, ale również przedstawiał go na Zachodzie

¹¹¹ D. von Nyem, op. cit., s. 305–306.

¹¹² Por. testy perski i łaciński w S. de Sacy, op. cit., s. 473–473, 478–479.

¹¹³ *Letter XXV. King Henry the Fourth to Timur Beg. A.D. 1402*, s. 57, przyp. f.

¹¹⁴ *Libellus*, s. 104.

¹¹⁵ *Chronographia...*, t. 3, s. 217–219, 221–223.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 205; F. Schmeider, op. cit., s. 186; *Chronique du religieux de Saint-Denys...*, t. 3, s. 46–47.

¹¹⁷ *Chronographia...*, t. 3, s. 217.

jako obrońcę chrześcijan, w tym również kupców frankijskich, popieranego przez chrześcijan na Wschodzie¹¹⁸.

5. Rezultaty misji Jana nie były znaczące. Jego działania miały jedynie charakter powierzchowny, nie zmieniły zasadniczo negatywnego wizerunku Tamerlana w Europie. Władca ten pokonał Osmanów, wykorzystując militarną przewagę nad przeciwnikiem oraz dzięki własnemu geniuszowi. Bez wątplenia działania Tamerlana przeciwko Osmanom, zakończone zwycięstwem pod Ankarą, przyniosły Europie chwilę oddechu w zmaganiach z pochodem Turków w stronę Europy. Anatolia, ówczesna baza militarna i zaopatrzeniowa Osmanów, została zniszczona i podzielona politycznie. Tamerlan zwrócił dawnym władcom seldżuckim ich emiraty, a ludność Azji Mniejszej gwałtownie zmalała wskutek rzezi i migracji. Właśnie ta migracja, głównie w kierunku północnym, wpłynęła w kolejnych latach na wzmocnienie odrodzonego państwa osmańskiego w południowo-wschodniej Europie¹¹⁹.

BIBLIOGRAFIA

- Alexandrescu-Dersca Bulgaru M.M., *La campagne de Timur en Anatolie (1402)*, Bucarest 1942; reprint London 1977.
- Ashtor E., *Levant Trade in the Later Middle Ages*, New York 1983.
- Barker J., *Manuel II Palaeologus 1391–1425. A Study in Late Byzantine Statemanship*, New Brunswick 1969.
- Béthencourt de F.F., *Doña Angelina de Grecia*, „Boletín de la Real Academia de la Historia” 1914, t. 64.
- Bihl M., *Excerpta de missionibus Fratrum Minorum e „Libello de notitia orbis” a Fr. Iohanne de Galonifontibus, O. P., archiepiscopo Soltaniensi, an. 1404 scripto*, „Archivum Franciscanum Historicum” 1938, vol. 31.
- Blair S., *The Mongol Capital of Sultāniyya, ‘The Imperial’*, „Iran” 1986, vol. 24.
- Boyle J.A., *The Ilkhans of Persia and the Princes of Europe*, „Central Asiatic Journal” 1976, vol. 20.
- Cardini F., *Tamerlano. Il principe delle steppe*, Milano 2007.
- Chronique du religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, publiée en latin pour la première fois et traduite par L. Bellauguet, t. 3, Paris 1839.
- Chronique du religieux de Saint-Denys, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422*, publiée en latin pour la première fois et traduite par M.L. Bellauguet, précédée d'une introduction de M. de Barante, t. 3, Paris 1841.
- Chronographia Regum Francorum*, ed. H. Moranvillé, t. 3, Paris 1897.
- Contreras y López de Ayala Loyoza J. de, *Doña Angelina de Grecia: ensayo biográfico, por Juan de Contreras; con una carta prólogo del Excelentísimo Conde de Cedillo, de la Real Academia de la Historia*, Segovia 1913.

¹¹⁸ Ibidem, s. 213.

¹¹⁹ M. Małowist, op. cit., s. 72, 77, 81–82.

- Corio B., *Storia di Milano*, cura di A. Moriso Guerra, Milan 1978.
- Costa de Beauregard H.J., *Souvenirs du règne d'Amédée VIII premier duc de Savoie*, Chambéry 1859.
- Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, hrsg. E. Joachim, Königsberg 1896.
- Delacroix-Besnier C., *Les dominicains et la chrétienté grecque aux XIVe et XVe siècles*, Rome 1997.
- Delacroix-Besnier C., *Les missions dominicaines et les Arméniens du milieu du XIVe siècle aux premières années du XVe siècle*, „Revue des Études Arméniennes” 1996–1997, t. 26.
- Delaville Le Roulx J., *La France en Orient au XIVe siècle. Expéditions du maréchal Boucicaut*, t. 44 (1), Paris 1886.
- Dennis G.T., *The Byzantine-Turkish Treaty of 1403*, „Orientalia Christiana Periodica” 1967, vol. 33.
- Fedalto G., *La Chiesa latina in Oriente*, vol. 1, Verona 1973; vol. 2: *Hierarchia latina Orientis*, Verona 1976.
- Forstreuter K., *Der Deutsche Orden und Südosteuropa*, „Kyrios” 1936, vol. 1.
- Gabotto F., *Gli ultimi principi d'Acacia e la politica subalpina dal 1383 al 1407*, Torino 1898.
- González de Clavijo R., *Embassy to Tamerlane 1403–1406*, ed. and tr. by G. Le Strange, London 1928.
- González de Clavijo R., *Embassy to Tamerlane 1403–1406*, ed. and tr. by G. Le Strange, with a new Introduction by C. Stone, Kilkerran 2009.
- González de Clavijo R., *La embajada a Tamorlán*, ed. F. López Estrada, Madrid 1999.
- Hierarchia catholica medii aevi, sive Summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta e documentis tabularii praesertim Vaticani collecta, digesta*, edita per C. Eubel, vol. 2, Monasterii, sumptibus et typis librariae Regensbergianae 1913.
- Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française: ou de la politique de la France, depuis la fondation de la monarchie, jusqu'à la fin du règne de Louis XVI*, avec des tables chronologiques de tous les traités conclus par la France, t. 1, par M. de Flassan, Paris 1811.
- Hookham H., *Tamburlaine the Conqueror*, London 1962.
- Hunter W.W., *The Indian Empire. Timur's Invasion 1398* [w:] *Imperial Gazetteer of India*, ed. H. Frowde, vol. 2, Oxford 1909.
- Iorga N., *Notes et extraits pour servir à l'histoire de croisades au XVe siècle*, „Revue de l'Orient Latin” 1896, t. 4.
- Jackson P., *Mongolowie i Zachód*, tłum. A. Kozanecka, Warszawa 2007.
- Jackson P., *The State of Research. The Mongol World-empire, 1986–1999*, „Journal of Mediaeval History” 2000, vol. 26.
- Kehren L., *Temoignages d'européens sur Tamerlan revisités Clavijo et Schiltberger*, „Orient moderne” 1996, Anno 15 (76), nr 2.
- Kern A., *Der „Libellus de Notitia Orbis” Iohannes' III. (de Galonifontibus?) O.P. Erzbischofs von Sulthanyeh*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1938, vol. 8.
- Kern A., *Miszellen aus einem Text vom Jahre 1404* [w:] *Frühgeschichte und Sprachwissenschaft*, hrsg. W. Brandenstein, Wien 1948.
- Knobler A., *The Rise of Tīmūr and Western Diplomatic Response, 1390–1405*, „Journal of the Royal Asiatic Society” 1995, vol. 5, no. 3.
- Letter XXV. King Henry the Fourth to Timur Beg. A.D. 1402* [w:] *Original Letters Illustrative of English History; Including Numerous Royal Letters; from Autographs in the British*

- Museum, the State Paper Office, and One or Two Other Collections*, with notes and illustrations by H. Ellis, 3rd series, vol. 1, London 1846.
- Lockhart L., *European Contacts with Persia, 1350–1736* [w:] *The Cambridge History of Iran*, vol. 6: *The Timurid and Safavid Periods*, ed. P. Jackson, L. Lockhart, Cambridge 1986.
- Lockhart L., *The Relations between Edward I and Edward II of England and the Mongol il-khāns of Persia*, „Iran” 1968, vol. 6.
- Loenertz R., *Evêques dominicains des Deux Arménies*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1940, vol. 10.
- Loenertz R., *La Société des Frères Pérégrinants*, Rome 1937.
- Loenertz R., *Les Missions dominicaines en Orient au XIVe siècle et la Société des Frères Pérégrinants pour le Christ*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1932, vol. 2.
- Loenertz R., *Les Missions Dominicaines en Orient et la Société des Frères Pérégrinants*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 1933, vol. 3.
- Luttrell A., *Timur's Dominican Envoy* [w:] *Studies in Ottoman History in Honour of Professor V.L. Menage*, eds. C. Heywood, C. Imber, Istanbul 1994.
- Mályusz E., *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387–1437*, Budapest 1990.
- Małowist M., *Tamerlan i jego czasy*, Warszawa 1985.
- Manz B.F., *Mongol History Rewritten and Relived*, „Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée” 1999, t. 89–90.
- Manz B.F., *Power, Politics and Religion in Timurid Iran*, Cambridge–New York 2007.
- Manz B.F., *Tamerlane and the Symbolism of Sovereignty*, „Iranian Studies” 1988, vol. 21, no. 1–2.
- Manz B.F., *The Rise and Rule of Tamerlan*, Cambridge–Sydney–New York–Port Chester–Melbourne 1989.
- Manz B.F., *The Ulus Chaghatay before and after Temür's Rise to Power. The Transformation from Tribal Confederation to Army of Conquest*, „Central Asiatic Journal” 1983, vol. 27, no. 1–2.
- Melville Ch., *Beatrice Forbes Manz, Power, Politics and Religion in Timurid Iran*, „Speculum” 2010, vol. 85, is. 2.
- Monti G.M., *I tre primi sovrani angioini e i Tartari* [w:] *Da Carlo I a Roberto di Angiò. Ricerche e documenti*, a cura di G.M. Monti, Trani 1936.
- Moranvillé H., *Mémoire sur Tamerlan et sa Cour par un Dominicain, en 1403*, Bibliothèque de l'École des Chartes, t. 55, Paris 1894.
- Morgan D., *The Empire of Tamerlane. An unsuccessful re-run of the Mongol state?* [w:] *The Medieval State: Essays in Honour of James Campbell*, eds. J.R. Maddicott, D.M. Palliser, London 2000.
- Moroni G., *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da San Pietro ai nostri giorni, specialmente intorno ai principali santi, beati, martiri, padri, ai sommi pontefici, cardinali e più celebri scrittori ecclesiastici, ai vari gradi della gerarchia della chiesa cattolica, alle città patriarcali, arcivescovili e vescovili, agli scismi, alle eresie, ai concilii, alle feste più solenni, ai riti, alle cerimonie sacre, alle cappelle papali, cardinalizie e prelatizie, agli ordini religiosi, militari, equestri ed ospitalieri, non che alla corte e curia romana ed alla famiglia pontificia, ec. ec. ec., compilato da Gaetano Moroni Romano primo aiutante di camera di Sua Santità*, vol. 71, Venezia 1855.
- Nicol D., *The Last Centuries of Byzantium, 1261–1453*, Cambridge 1993.
- Nyem D. von, *De scismate libri tres*, Bd. 3, hrsg. G. Erler, Leipzig 1890.

- Original Letters Illustrative of English History; Including Numerous Royal Letters; from Autographs in the British Museum, the State Paper Office, and One or Two Other Collections: with Notes and Illustrations*, by sir H. Ellis, 3 series, vol. 1, London 1846.
- Pius Bonifacius Gams, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Graz 1957.
- Regesta Chronologico-Diplomatica Ruperti Regis Romanorum. Auszug aus den im k.k. Archive zu Wien sich befindenden Reichsregistraturbüchern vom Jahre 1400 bis 1410*, hrsg. J. Chmel, Frankfurt am Main 1834.
- Reichert F., *Johannes von Soldania: Ein persischer Erzbischof in österreichischen Handschriften* [w:] *Österreich im Mittelalter: Bausteine zu einer revidierten Gesamtdarstellung*, Die Vorträge des 16. Symposiums des Niederösterreichischen Instituts für Landeskunde; Puchberg am Schneeberg, 1. bis 4. Juli 1996, hrsg. W. Rosner, St. Pölten 1999.
- Richard J., *La Papauté et les Missions d'Orient au Moyen Age (XIIIe–XVe siècles)*, Rome 1977.
- Richard J., *The Mongols and the Franks*, „Journal of Asian History” 1969, vol. 3, no. 1.
- Roemer H.R., *Timur in Iran* [w:] *The Cambridge History of Iran*, ed. L. Lockhart, vol. 6, Cambridge 1986.
- Royal and Historical Letters During the Reign of Henry the Fourth*, RS, vol. 1, London 1860–1864.
- Rubió i Lluch A., *Diplomatari de l'Orient català: 1301–1409*, Barcelona 1947.
- Sacy de S., *Mémoire sur une correspondance inédite de Tamerlan avec Charles VI*, „Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres” 1822, t. 6.
- Schmeider F., *Europa und die Fremden. Die Mongolen im Urteil des Abendlandes vom 13. bis in das 15. Jahrhundert*, Sigmaringen 1994.
- Setton K.M., *The Papacy and the Levant, 1204–1571*, vol. 1, Philadelphia 1976.
- Šilc J., *Nadžkof iz Perzije podeli v Celju odpustek šmarnogorskim božjepotnikom Listina nadškofa Janeza iz Sultanije, spisana v Celju leta 1411*, „Zgodovina za vse” 2006, št. 2.
- Sinor D., *The Mongols and Western Europe* [w:] *A History of the Crusades*, general editor K.M. Setton, t. 3: *The Fourteenth and Fifteenth Centuries*, ed. H.W. Hazard, Madison 1975.
- Sinor D., *The Mongols in the West*, „Journal of Asian History” 1999, vol. 33, no. 1.
- Spotkanie dwóch światów. Stolica Apostolska a świat mongolski w połowie XIII w. Relacje powstałe w związku z misją Jana di Piano Carpiniego do Mongołów*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1993.
- The Bandage and Travels of Johann Schiltberger, a Native of Bavaria, in Europe, Asia, and Africa, 1387–1427*, transl. B. Tefler, London 1879.
- The Chronicle of Adam Usk 1377–1421* ed. C. Given-Wilson, Oxford 1997.
- Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, hrsg. F. Zimmermann, C. Werner, G. Müller, Bd. 3, Hermannstadt 1902.
- Vincke J., *Briefe zum Pisaner Konzil*, Bonn 1940.
- Woods J.E., *Timur Genealogy* [w:] *Intellectual Studies on Islam, Essays Written in Honor of Martin B. Dickson*, eds. M.M. Mazzaoui, V.B. Moreen, Salt Lake City 1990.